

PABLO CASTELLET MARQUÉS

Els senyors del Castell de Montornés al segle XIII

«ESTUDIS CASTELLONENCS»
Nº 10 2003-2005, pp. 321-340

Per a els meus pares, Jorge i Ma^a Pilar

1. EL HISPANO CASTRUM DE MONTORNÉS.

Aquesta fortificació es troba a la serralada de l'Espai Natural del Desert de Les Palmes, a 12 km de Castelló de la Plana i dins del terme municipal de Benicàssim. S'alça a 444 m. d'altitud respecte al nivell del mar en un cim aïllat davant de les muntanyes del Desert (una de les serralades del Baix Maestrat). Una petita planura calcària, a la que els penya-segats donaven una millor defensa natural, va servir per construir un punt fortificat, mentre que les vessants del sud i sud-oest foren el lloc per ubicar un poblat. L'extensió de superfície que ocupa Montornés és d'unes 10 hectàrees.¹

Dintre de la tipologia de castells musulmans l'ubicaríem, segons López Elum i Forcada Martí, dins del segon grup, que es caracteritza per tenir tres recintes: un de superior, que les fonts cristianes denominen *celoquia*; un segon recinte, conegut pel nom d'*albacar*; i el darrer de tots, que constituïria el nucli de població, ubicat en la vessant de la muntanya i encerclat per una muralla. Pel contrari, Guichard y Bazzana afirmen que la *celoquia* de Montornés és, sens dubte, l'edificació o *castrum* pròpiament feudal que es va construir quan va formar part d'un feu senyorial, és a dir, que no formaria part de l'edificació musulmana.² El castell, que s'adapta al relleu rocallós del terreny, presenta una planta irregular dispersa ja que, partint del seu cos principal, es desenvolupa en una sola direcció on predomina un eix d'evolució que s'orienta, normalment, cap a posicions més adients per a la ubicació del poblament a ell adscrit³.

Els recintes murallats s'obren com un ventall des d'un penya-segat on trobem la part més alta de la fortificació. Al ser un castell de muntanya, un dels costats de la muralla s'ubica en un lloc de fàcil accés, així que serà en aquesta part on trobem un major desenvolupament de l'obra defensiva, amb un recinte amb torres de planta quadrangular i una entrada del tipus de colze senzill. Destaquen dins dels recintes uns aljubs de gran capacitat que recollen l'aigua de pluja que corria per la muntanya i que estan bé excavats a terra o bé, com els de la part alta de la *celoquia*, construïts sobre el terreny per a abastir-se de l'aigua arreplegada als teulats de les zones d'habitació (Forcada Martí 1990: 48). La línia defensiva de

1. André Bazzana-Patrice Cressier-Pierre Guichard, *Les châteaux ruraux d'Al-Andalus. Histoire et Archéologie des husūn du Sud-est de l'Espagne*. Publications de la Casa de Velázquez, Série Archéologie XI, Madrid, 1988, 12.

2. Pierre Guichard, *Al-Andalus frente a la conquista cristiana*. Biblioteca Nueva, Publicacions de la Universitat de València, 2001, 272; Pedro López Elum, *Los castillos valencianos en la Edad Media (Materiales y técnicas constructivas)*. Biblioteca Valenciana, Direcció General del Llibre, Arxius i Biblioteques, València, 2002. Vol. II, 42-43

3. Vicente Forcada Martí, *Torres y Castillos de la Provincia de Castellón*. Sociedad Castellonense de Cultura, 1990, 162-164.

Montornés es completa amb l'existència de dues torres aïllades del recinte del castell. Una torre de planta quadrada que domina visualment la Vall de Miravet s'alça en un promontori al costat de la fortificació; l'altra, de planta rodona, s'alça just a la vora d'un penya-segat a esquenes de Montornés i vigila la part posterior del castell, per on passa l'actual accés al mateix. La funció d'aquestes torres seria la de vigilar zones d'aproximació al castell amb angles morts des de la posició de la fortificació per tal d'afavorir una millor defensa i control (Forcada Martí, 1990: 114-115; López Elum, 2002: I, 78-79).

La major part de l'obra actual es d'època musulmana (molt possiblement del segle XI) i del període posterior a la conquesta cristiana (segle XIII). Hi destaca l'ús del sistema constructiu de maçoneria en tots els seus paraments, utilitzant la *pedra blava* o calcària per al recinte exterior i *albacar*, encara que a la part de la *celoquia* trobem el sistema de construcció de murs a dues cares perquè, quan s'aixeca el mur, dona lloc a l'existència de dues superfícies laterals, una que dona a la part de fora amb la pedra més ben treballada i altra, l'interior, que fa de sosté i dona força a la construcció. És en aquest punt on trobem una combinació de filades de pedres de dues tonalitats, gres roig i *pedra blava*, cosa que pot indicar que s'utilitzaren dues canteres per extraure la pedra i que es construïen grans zones de mur d'una sola vegada (Forcada Martí, 1990: 139).

El topònim de Montornés es pre-àrab, la qual cosa ens indica que aquesta localització podria haver estat ocupada anteriorment a la conquesta musulmana, pel fet que el castell té una situació estratègica de dominació i vigilància del gran espai obert riberenc al Mediterrani que és La Plana, juntament amb un control de la costa amb altres castells com Peníscola, Orpesa i Castelló⁴.

Un castell no és tan sols una fortificació, símbol del control de la terra i de l'autoritat del senyor, sinó que també representa una entitat humana que viu sota el seu domini jurisdiccional i territorial. D'aquesta manera tenim que la zona de control de Montornés inclouria els actuals termes municipals de La Pobla Tornesa i Benicàssim, amb una superfície d'uns 62 km². Els pobladors cristians foren establerts a Benicàssim, on ja existiria una *qarya* o alqueria, i a l'actual lloc de La Pobla Tornesa, tractant-se, molt possiblement, d'un nucli de nova creació o *Pobla* a la vora de la *Senda dels Romans* o Via Augusta, important via de comunicació del litoral mediterrani. En aquest sentit ho demostren els documents de repartiment de les terres per als colons cristians, on queda ben clar que els musulmans tenien una estructuració d'hàbitat dispers que els cristians coneixien com *alqueries*, que depenien de recintes fortificats de caràcter comunal (així es veu clarament amb el repartiment de les terres de Borriana, Castelló de la Plana i La Vall d'Uixó). Al nucli del castell hi continuaria vivint gent. Més concretament, es tractaria de població musulmana, tenint en compte que la conquesta o rendició del castell no implicava una expulsió de la població. Així es demostra en Alcalà de Xivert: quan el Mestre de l'Ordre del Temple pacta les condicions de rendició amb la població musulmana de dit castell, s'especifica que els musulmans que tinguen cases dins de l'*albacar* les han de deixar a canvi de rebre altres al recinte d'hàbitat. Per a Montornés hi ha un document amb data del 24 de setembre de 1257 on Jaume I rep els impostos pagats per la població musulmana del regne valencià on hi apareix el "*Castello de Montornes, C bizancios*", és a dir, s'especifica on viu la població musulmana dins dels límits jurisdiccional de Montornés, que era el nucli de població muntanyenc associat al castell i que restarà abandonat des de molt de temps abans de la fi del segle XIV.⁵

4. Pierre Guichard, "Los Siglos Oscuros", en *Nuestra Historia*. Mars Ivars Editores, Vol. II, 1980, 226; López Elum, 2002, Vol. I, 41-47 i 201.

5. Guichard (1980: 92); Pierre Guichard, *Al-Andalus frente a la conquista cristiana*. Biblioteca Nueva, Publicacions de la Universitat de València, 2001, 268-272; Enric Guinot Rodríguez, *Cartes de Poblament Medievals Valencianes*. Servei de Publicacions de la Presidència, Generalitat Valenciana, 1991, doc. 10; A. Huici Miranda-Mª D. Cabanes Pecourt (eds.): *Documentos de Jaime I de Aragón*, Ediciones Anubar, Valencia-Zaragoza, 1976-1988, 5 vols. (III, doc 794); P. Ramón de María (o.c.d.), *Termino del Castillo de Montornés*. BSCC, T. IX, n° 2, 1928, 87-89.

ELS SENYORS DEL CASTELL DE MONTORNÉS AL SEGLE XIII

Si observem els dibuixos de castells i poblacions arreplegats en el manuscrit de la “*visitatio hominum*” del bisbe de Tortosa, Francesc de Paholach (1310-1316),⁶ que va tenir lloc entre 1314 i 1316 a les diferents localitats de la seva diòcesi, trobem una imatge d'un castell en una muntanya amb el nom de Benicàssim. El dibuix té, en una vessant de la muntanya, un tros de muralla i, un poc més amunt, una gran torre. A l'altre costat hi apareix una segona torre, més menuda que la primera i, en una espècie de tossal proper, s'alça una tercera torre.⁷ Estic convençut de que aquest castell és el de Montornés ja que, si agafem la hipòtesi de García Egea seguint les indicacions de Querol Lor sobre la perspectiva frontal de les representacions arquitectòniques, hi podem interpretar els elements dibuixats com la muralla del lloc d'habitatge, el recinte de la *celoquia* o castell feudal, la torre auxiliar rodona a l'esquena del castell i la torre de planta quadrangular que controla la Vall de Miravet (García Egea, 1993: 28-29). No es pot tractar de la fortificació de l'alqueria de Benicàssim perquè les restes d'aquesta s'alcen al tossalet de l'Ajuntament i de cap manera pot tenir un segon tossal proper per a la torre de més a la dreta del dibuix. Per això crec que aquesta és la imatge més antiga que tenim sobre el gran castell de Montornés, fortificació que es pot contemplar perfectament des de la població de Benicàssim i que, lògicament, seria la fortificació del senyoriu al que pertany Benicàssim, digna de ser dibuixada per l'escrivà que va acompanyar al bisbe Paholac.

L'anàlisi d'aquests elements castrals ens porta a entendre que l'espai fortificat anterior a la conquesta de Jaume I estava condicionat en funció de dues necessitats primordials: el refugi per a les poblacions rurals dels voltants i l'hàbitat per als membres d'aquestes comunitats que hi residien permanentment. Després de la conquesta és quan veurem alçar-se en alguns d'aquests castells o *husūn* (com en Perpuxent, Xivert o Montornés) autèntics castells feudals que servirien de residència als grups militars encarregats de la vigilància del territori i del control de les poblacions (Guichard 2001: 272).

2. MONTORNÉS A LES FONTS MUSULMANES Y CRISTIANES (segles XI-XII).

Les dades més interessants de procedència islàmica provenen de l'historiador Ibn al-Abbar al parlar de la situació política a la zona de *Šarq al-Andalus* entre la primavera i la tardor de l'any 1145. Ens conta que, en un moment de buit del poder almoràvit, el cadí de València Marwan Ibn Abd al-Aziz fou depositat per l'exèrcit o *ýund* de València i va fugir a Xàtiva, però el seu visir, Abú Yafar Ahmad Ibn Yubair (pare del viatger valencià Abú-l-Husayn Muhammad Ibn Yubair), que no va poder escapar-se, va sofrir represàlies i fou empresonat en el *hisn* de *Mutarnīsh*, del que no pogué eixir sense pagar un fort rescat. L'autor ens explica que Montornés era un dels *ma'aqil* (refugi fortificat) del regne valencià millor defensats.⁸

Les notícies procedents de fonts cristianes són variades. Principalment, provenen de documents, però també hi ha una referència literària, menció aquesta darrera que ve de la mà del cavaller Rodrigo Díaz de Vivar, el Cid, en la composició en llatí de les seves gestes titulada *Historia Roderici Campidocti* (des d'ara *HR*), que data de la segona meitat del segle XII. En aquesta crònica trobem dues referències sobre el castell de Montornés al tractar les activitats del Cid amb el rei Pere I d'Aragó. En la *HR* apareix un “...*loco qui dicitur Mons Ornes...*” (§ 64) i, apart del nom del lloc, ens diu que es tracta d'un castell

6. Mª Teresa García Egea, *La visita pastoral a la diòcesi de Tortosa del Obispo Paholac, 1314*. Diputació de Castelló, Història i Documents, Castelló de la Plana, 1993.

7. García Egea (1993: 86); Catàleg de l'exposició: *La Llum de les Imatges: Paisatges Sagrats* de Sant Mateu. Generalitat Valenciana, Conselleria de Cultura, Educació i Esport, 2005, 242-245.

8. Bazzana-Cressier-Guichard (1988: 65-68); Guichard (2001: 128); Ambrosio Huici Miranda, *Historia Musulmana de Valencia y su región. Novedades y rectificaciones*. Ayuntamiento de Valencia-Editorial Anubar, 1969-1970. 3 vols. (III: 103-109).

“...ad castrum Montem Ornes” (§ 66).⁹ El fet que els aragonesos conegueren i dominaren, temporalment, la zona muntanyenca del Desert de Les Palmes es demostra en un document, datat al juliol de l'any 1100, on el rei Pere I d'Aragó concedeix a Muño Muñoz el ser poblador del castell de Azafaz (l'actual Sufera), fent-li donació de la vila coneguda com Ova. Quan el rei fa el seu senyal ens diu els límits sobre els quals exerceix el seu domini, arribant fins llocs com “...Auropesa et Castilgone...et in Monteroio super Montornes”.¹⁰ La problemàtica respecte a la influència d'Aragó en la zona ha estat molt debatuda, ja que hi ha partidaris que assoleixen que les referències de la *HR* a aquests llocs no s'ubicarien a la zona castellonenca sinó a Catalunya, però recents estudis demostren amb claredat que s'ubicarien a la zona de Castelló. En aquest sentit hem de referir-nos al treball de Boix recentment publicat on desmunta la tesi de Barceló sobre la localització d'aquestes fortificacions a l'àrea catalana.¹¹

D'altres referències, una ens la dona la carta de dotació de la catedral de Tortosa (1178) pel rei Alfons II d'Aragó i la seva dona, la reina Sancia. Allà on el document estableix els límits augmentats de la diòcesi de Tortosa es diu clarament que arriben “...usque ad montaneam de montornes”. Un altra procedeix del mateix rei quan fa donació a l'Ordre del Temple de Jerusalem del castell de Montornés, al juliol de 1181, per quan aquest siga conquerit “...dono atque im perpetuum concedo Domino Deo et iamdicte domui Militie et fratibus eiusdem domus castrum de Mont Tornes, quandocumque Dominus Deus illud castrum in manibus christianorum pervenire concesserit...”.¹²

Després ja tenim que endinsar-nos en el regnat del rei Jaume I per trobar noves mencions de Montornés, principalment quan el monarca renova la carta de dotació del seu avi Alfons II al bisbat de Tortosa l'any 1224 i quan fa donació al bisbe d'aquesta diòcesi dels castells de Miravet, Sufera i Fadrell en 1225. Al nomenar el terme d'aquest darrer castell diu que arriba “...ad montaneam de Montornes”, i així torna a aparèixer quan Jaume I torna a confirmar, una vegada més, els límits del bisbat (Huici-Cabanes 1976-1988: I, docs. 52, 66 i 71).

3. ELS SENYORS DE MONTORNÉS

3.1. NUNYO SANÇ (1238-1242)

Nunyo Sanç va ser el primer senyor documentat del senyoriu de Montornés. La primera menció apareix al *Llibre del Repartiment* de València, quan Jaume I va enfeudar-lo amb el terme de Montornés el dia 1 de Setembre de 1238.¹³

9. Gonzalo Martínez Díez; José Manuel Ruiz Asencio; Irene Ruiz Albi (eds.): *Historia Latina de Rodrigo Díaz de Vivar*, edició facsímil del manuscrit 9/4922 (olim A-189) de la Biblioteca de la Real Academia de la Historia. Estudios de Gonzalo Martínez Díez, José Manuel Ruiz Asencio e Irene Ruiz Albi, Burgos, Excmo. Ayuntamiento de Burgos-Instituto Municipal de Cultura-Caja de Burgos, 1999. §64 i § 66; P. Ramón de María (o.c.d.): *El Cid en Montornés*. Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura (BSCC), Vol. X, 1929, 30-37. He d'agrair les orientacions i opinions que sobre el Cid i la presència d'Aragó m'han fet D. Alfonso Boix Jovaní i el Dr. D. Alberto Montaner Frutos.

10. El professor Huici, crític amb la *Historia Roderici* no desmenteix els episodis de Pere I i Rodrigo Díaz a Montornés (Huici 1969-1970: II, 223-225). Mª Luisa Ledesma Rubio, *Cartas de población del Reino de Aragón en los siglos Medievales*. Instituto Fernando el Católico (CSIC), Zaragoza, 1991, doc. 18.

11. Alberto Montaner Frutos-Alfonso Boix Jovaní, *Guerra en Šarq Al'andalus: las batallas cidianas de Morella (1084) y Cuarte (1094)*. Zaragoza, Instituto de Estudios Islámicos y del Oriente Próximo, 2005, 13-16 (Serie Estudios Árabes e Islámicos).

12. Sobre la carta de dotació de la catedral de Tortosa, veure P. Ramón de María (o.c.d.), *Carta de dotación de la Catedral de Tortosa, por Alfonso II de Aragón y Dña. Sancha, su esposa, por la cual, Castellón, Fadrell y Almazora, con sus términos, pasan a propiedad del Obispo y Cabildo de aquella sede*. BSCC, Colección de Cartas Pueblas LVII, T. XVI, n° 6, 1935, 385-388. La donació al Temple s'arregla en Ana Isabel Sánchez Casabón, *Alfonso II Rey de Aragón, Conde de Barcelona y Marqués de Provenza. Documentos (1162-1196)*. Zaragoza, Fuentes Históricas Aragonesas n° 23, Institución Fernando el Católico (C.S.I.C.), 1995, doc. 328.

13. En aquest sentit hem de llevar-li la raó a D. Antonio Sanz de Bremond i Mira, qui en el seu article *D. Pedro Sanz, primer Señor de Montornés*. BSCC, 1957, Tomo XXXIII, Quadern II, 103-122, obvia la menció al *Llibre del Repartiment* de València d'un assentament que diu “N. Sancii, terminum totum de Montetornesio. Kalendas septembris”. Mª Dolores Cabanes Pecourt-Ramón Ferrer Navarro, *Llibre del Repartiment del Regne de València*. Anubar Ediciones, Zaragoza, València, 1979-1980, Vol.I, assignació 760.

ELS SENYORS DEL CASTELL DE MONTORNÉS AL SEGLE XIII

Aquest cavaller era fill del comte Sanç I de Cerdanya i Provença i de Sança Núñez de Lara. Sanç I va ser fill del comte de Barcelona i príncep d'Aragó Ramón Berenguer IV i, per tant, germà d'Alfons II el Cast, avi de Jaume I, informació que ens la dona el propi rei al *Llibre dels Feits* (des d'ara *Crònica*).¹⁴ Nunyo va néixer al Palau de Cerdanya l'any 1190. Participà com a testimoni a la documentació reial des de l'any 1211¹⁵ i participà a les batalles de Las Navas de Tolosa (1212) i Muret (1213). Cap a l'any 1212 fou nomenat comte vitalici del Rosselló i la Cerdanya pel rei Pere II el Catòlic.¹⁶ Per tant, Nunyo Sanç era oncle de Jaume I. Aquesta és la relació de parentesc que ens fa saber el rei a la documentació existent.¹⁷ Es casà dues vegades, la primera el 1216 amb Peronella de Bigorra, vídua del comte Gastó IV, unió que fou anul·lada pel Papa Honori III, qui sembla que també l'excomunicà entre els anys 1218 i 1219 per haver continuat la lluita contra Simó de Monfort. Quan es va resoldre la situació, Nunyo Sanç va tornar a contraure matrimoni amb Teresa López, filla de Lope III, senyor de Biscaia, de la qual no tingué descendència i restà vidu al 1240.

Nunyo Sanç va entrar a formar part del consell del rei per ser membre de la família reial, i el veiem signant com a testimoni en nombrosa documentació. També va ésser al costat de Jaume I en els grans episodis militars del seu regnat, com la conquesta de l'illa de Mallorca (1229), on oferí al rei el servei de 100 cavallers i va prendre un actiu paper durant la campanya, com, per exemple, quan el rei li encarregà la defensa de l'abastiment d'aigua dolça del campament, quan va exercir com a conseller de Jaume I i va ser el seu diplomàtic vers els musulmans o, també, quan el monarca li deixà al rei de Mallorca sota la seva protecció.¹⁸ Actuà, amb patent reial, com a corsari a les costes del nord d'Àfrica una vegada fou conquerida Mallorca. Igualment, el trobem al seguici del rei a Borriana el 1234 (*Crònica* § 92; Huici-Cabanes (1976-1988: I, doc. 201)) i en la conquesta d'Eivissa al 1235 junt amb l'infant Pere de Portugal i Guillem de Montgrí (Huici-Cabanes (1976-1988: I, doc. 160); *Crònica*, § 125). Apareix a l'asedi de València (*in obsidione Valencie*) el 28 d'Agost de 1238 i a la capitulació de la ciutat quan Jaume I anuncia als nobles "...que València era nostra. E, quan nós haguem dit aquest mot, Don Nuno e Don Exàmen d'Orrea e Don Pero Ferràndez d'Açagra e Don Pero Cornel perderen les colors, així con si hom los hagués ferits" i allí romandrà fins al 29 d'Octubre de 1238 (*Crònica*, § 281; Huici-Cabanes (1976-1988: I, docs, 267, 270, 273, 276, 277 i 279)).

És ben cert que, en alguns moments de la seva vida, les relacions de Jaume I amb el seu oncle no foren molt bones. Així ho comenta el rei a la *Crònica* quan Nunyo Sanç va anar en contra seva a la revolta juntament amb Pere d'Ahonés el 1223: "*E dixeren-nos que Don Nuno e Don Pero Fferrandes los hi havia lexats entrar. E dixem entre nós: Sancta Maria, gran traïció és aquesta, que a aquels en qui nós nos fiàvem nos han traïts e nham meses aquí nostres enamichs*" i, també, quan el van retenir en contra de la seua voluntat a Saragossa on "*Don Fferrando e Don Guillem de Muntcada e Don Nuno partiren les honors d'Aragó. E cobrien-se ab nós que ns donaven de conseyl, mas a lur guisa les partien*" (*Crònica*, § 21 a § 24).¹⁹ Però Jaume I no va oblidar els serveis prestats a la seva causa i, per això, quan el rei va

14. «...lo comte del Roselló Sanxo, qui era llur cap...» i «...quan lo comte Don Sanxo, fiyl del comte de Barchinona...», J. Bruguera (Ed.): *Llibre dels Feits del Rei En Jaume*. Barcelona, Editorial Barcino, 1991, vol. II., § 12 i § 18 ; «...nos Iacobus, Dei gracia Rex Aragonum...et nos S. eadem gracia comes Provincie, suus magnus patruus...» (Huici-Cabanes 1976-1988: I, doc. 14).

15. Com s'observa a la carta de franquícia de Balaguer.

16. «E Don Nuno Sanxes, fiyl del comte En Sanxo, a qui nostre pare havia dat el Roseyló e Conflent e Cerdanya de sos dies...». *Crònica*, § 20. Per a les referències a la presència d'En Nunyo a las Navas de Tolosa i Muret, *vid.* Jerónimo Zurita, *Anales de la Corona de Aragón*. Institución Fernando el Católico, Zaragoza, llibre II, caps. LXI i LXIII, 162-163 i 169-170.

17. «...que la sua onta tenríem nós per nostra, tant de parentesch havia entre nós e él (Nunyo Sanç)...» i «E Don Nuno, qui és aquí, qui és net del comte de Barçalona...» *Crònica*, § 20 i § 50; «...et vobis carissimo consanguineo nostro dompno Nunoni Sancii...» Huici-Cabanes, 1976-1988: I, doc. 160 i similar al doc. 172.

18. J. Bellmunt-J. Pous-S. Vigo: "*Fets, costums i llegendes. La Cerdanya. Batllia I Baridà*". Pagés Editors, 1992; Huici-Cabanes, 1976-1988: I, doc.113; *Crònica*, § 59, § 60, § 63, § 70, § 74 a § 80, § 87 i § 99.

19. La fi de la regència del comte Sanç i l'inici del govern personal d'un jove Jaume I el 1218 varen crear una situació adient per a que la noblesa més díscola es revoltara. Així fou amb Pere d'Ahonés, Pere Fernández d'Açagra, el vescomte de Cabrera y Roderic de Liçana.

conquerir Borriana el 1233, caient també a les seves mans els castells de Borriol, les Coves de Vinromà, Alcora, Vilafamés i Castelló de la Plana, no dubtà en fer donació d'aquest últim al seu oncle, a qui veiem signant la carta-pobla de l'alqueria de Benimahomet el 1239, on diu que aquesta alqueria es "*in termino castris nostri de Castilione...*".²⁰ Un any abans d'aquesta donació, com hem dit al principi, fou enfeudat amb el terme del castell de Montornés i, per tant, cal suposar que, quan aquest castell fou conquerit, molt possiblement mitjançant un pacte amb el rei, Nunyo Sanç fou el primer senyor d'aquest castell i les seves terres per donació directa de Jaume I, qui l'havia retingut fins al moment.

Nunyo Sanç fou senyor de Montornés des de l'1 de setembre de 1238 fins el 19 de gener de 1242, data en que morí a Elna com a canonge. El castell tornà a propietat reial en virtut d'un acord establert entre ell i el rei al 1235. Per aquelles dates, Nunyo entrà en discòrdia amb el seu nebot perquè reclamava la Cerdanya, Conflent, el senyoríu de Berguedà i l'honor de Trencavell amb el vescomtat de Narbona, a més de Millau i la Provença. D'alta banda, Jaume I li reclamava Colliure, Vallespir, Capcir i el Roselló. El 5 de maig de 1235 Jaume I i Nunyo Sanç van arribar a un acord en virtut del qual el rei comprava els drets de Nunyo Sanç sobre aquestes terres, passant totes les seves propietats a la corona a la seva mort, encara que de totes maneres s'hauria fet igualment, ja que Nunyo era comte vitalici del Roselló.²¹ S'arribà a aquesta entesa ja que Nunyo Sanç no tenia descendència legítima, és a dir, dins dels seus dos matrimonis legals, però si que hi trobem algunes dades al respecte de les seves experiències fora del matrimoni.²² Els fills il·legítims no es tenen en compte en els testaments i, per això, el rei va poder fer donació de Montornés a un altre senyor en virtut de l'acord al que va arribar amb Nunyo Sanç.

3.2. PERE SANÇ (1242-1247?)

La primera referència documental que tenim d'aquest senyor de Montornés és al document de donació amb data del 29 de Novembre de 1242 en el que Jaume I li fa entrega, en feu i a Costum de Barcelona, de dit castell "*...damus et concedimus in feudum at consuetudinem Barchinone vobis Petro Sancii notario nostro et vestris in perpetuum castrum de Monte Tornesio, quod est ante Castilionem Burriane*".²³

Sobre l'origen de Pere Sanç, Sanz de Bremond (1957: 107-109) esmenta la possibilitat de que haguera nascut a les terres de l'Imperi Germànic, sent descendent d'una família noble de la Saxonia, encara que el cognom Sanç (*Sancii*) es més comú a la Península que no pas a les terres del centre d'Europa i no sembla que fora la pronunciació aragonitzada d'un cognom germànic. Onofre Esquerdo diu que Ramón Vilaragut (mort el 1257 a València) es casà amb Blanca o Joana Sans, filla d'Iñigo Sans, senyor de Sangüesa en el regne de Navarra, i que fou descendent dels senyors de la ciutat d'Ala en Saxonia. Potser

20. *Crònica*, § 186; Pierre Guichard-José Sánchez Adell: "*Carta de població de Benimahomet, alquería del Termino de Castellón, por Nuño Sanz, señor del Rosellón, en Tarragona a 8 de marzo de 1239*". *Colección de Cartas Pueblas CVII*. BSCC, 1984, n° II, III i IV, 351-352.

21. Els executors del testament de Nunyo Sanç van donar posesió a Jaume I de les propietats del difunt el dia 21 de gener de 1242 i cap a l'11 de març del mateix any el rei va prendre possessió del Roselló. Les notícies del litigi entre Nunyo Sanç i Jaume I ens les dona Zurita, llibre III, cap. XXIII; José Luís Villacañas Berlanga, "*Jaume I el Conquistador*", Espasa, Madrid, 2003, 241 i 354-355; Charles Tourtoulon, *Don Jaime I el Conquistador, rey de Aragón*. Federico Doménech (Ed.), Valencia, 1874, Vol. II, 67.

22. Així, sabem que mantingué una relació amorosa amb una dona de companya de la reina Leonor, primera muller de Jaume I, de nom Elo, a qui li va concedir terres a Bàrcena i totes les heretats que Nunyo tenia al regne de Castella. També sabem que tingué una filla nomenada Sança i que morí en vida del seu pare. Hi apareix a la documentació reial una segona filla, Maria Nuñez, a la que Jaume I reconeix "*...dompne Maria Nuniz, filie quondam Nunonis Sancii consanguinei nostri et vestris...*" i li ratifica els bens que te a Bocairent i, potser, un fill que estigué a la defensa d'Elna el 1285. Per al cas de Maria Nuñez veure Huici-Cabanes, 1976-1988: II, doc. 948. Sobre la relació amb Elo, Villacañas, 2003: 95 i Joaquim Miret i Sans, *Itinerari de Jaume I el Conqueridor*. Institut Estudis Catalans, Barcelona, Edició Facsímil, 2004, 39.

23. Huici-Cabanes, 1976-1988: II, doc. 360; P. Ramón de María (o.c.d.), *Privilegio del Rey don Jaime a favor de don Pedro Sanz, constituyéndole Señor de Montornés, en Valencia, a 29 de Noviembre de 1242*. BSCC, Colección de Cartas Pueblas XIV, 1928, T. IX, n° 2, 86-89.

ELS SENYORS DEL CASTELL DE MONTORNÉS AL SEGLE XIII

es fera una falsa relació dels cognoms dels senyors de Sangüesa amb el del notari Pere, tenint així la seva probable descendència germànica²⁴. D'altra banda, en els documents datats el 18 i 19 d'Agost de 1244, on apareix signant com a testimoni, Pere Sanç s'intitula ciutadà de Lleida, "...P. Sancii, civis Ylerde et notarius domini regis...". Però aquesta referència a la ciutat de Lleida també s'esmenta en altres documents d'importància, com el *Llibre del Repartiment*, on també hi apareix com a lleidatà: "*Hominum de Lerida III, P. Sancii, D. Caldas, Michel Stephani...*"; i, a les Corts reunides a Tortosa l'any 1225, es diu que Pere Sanç es present com un dels representants dels ciutadans. Al pròleg dels *Furs de València*, on apareixen els testimonis, es presenta com un dels prohòmens de les ciutats "...proborum hominum civitatum...Petri Sancii...". Amb açò crec que, com a hipòtesi més correcta, podem considerar Pere Sanç com a natural de la Corona d'Aragó i nascut o habitant de Lleida, encara que podria tenir la seva procedència al sud de França, a les terres vinculades a la corona d'Aragó, perquè un germà seu rep el nom de *Iacchesio*, es a dir, Jacques, la versió francesa del nom Jaume, encara que açò no pot sostenir aquesta teoria. De la mateixa manera, el seu possible origen alemany no dona sinó un cert exotisme a la seva memòria.²⁵

Altres dades sobre aquest segon senyor de Montornés les donen els càrrecs que obtingué dins el seguici i cort de Jaume I, que foren els de notari del rei i reboster d'Aragó. Respecte al càrrec de notari, la primera menció apareix a un document amb data del 5 de Maig de 1220 pel qual el rei Jaume I manà que cap cavaller ni infançó poguera comprar bens dels súbdits de l'ordre de l'Hospital sense tenir el permís del seu mestre i frares, ni que els seus súbdits ho pogueren fer respecte als primers. A la data del document figura "...per manum Petri Sancii, notarii nostri...", qui també dona fe de la veracitat del document: "*Ego Petrus Sancii, domini regis notarius, mandato ipsius hoc scribi feci, loco, die et anno prefixis et hoc sig+num feci.*" (Huici-Cabanes 1976-1988: I, doc. 22). Que el notari Sanç tenia un lloc de pes a la casa reial es demostra l'1 de Juny de 1221 quan Jaume I, encara un nen, demana consell d'aquest en un litigi entre els Templers i els veïns de Saragossa "...habito consilio et deliberatione cum...Petro Sancii notario nostro..." (Huici-Cabanes, 1976-1988: I, doc. 28). La participació de Pere Sanç com a notari reial és ben palesa a la quantitat de documents que s'han conservat del llarg regnat de Jaume I i, en aquest sentit, el rei no deixa cap dubte quan reconeix que te un deute amb ell i el nomena com "...dilecto et fideli notario nostro Petro Sancii..." en un document amb data del 22 de novembre de 1230 (Huici-Cabanes 1976-1988: I, doc. 141). Com a notari, formaria part del seguici del rei i actuaria sota els seus manaments junt amb altres notaris, incloent-se dins del treball de la cancelleria del monarca.

Entenem que Pere Sanç degué de ser persona de confiança del rei Jaume ja que, d'acord amb un document de l'any 1225, va presenciar la computació dels comptes de la batllia de Lleida i allí apareix com "...Petro Sancii, repositario Aragonum...", càrrec que conserva al 1231 segons es pot llegir a l'acta del tractat de afillament mutu entre Jaume I i Sanç el Fort de Navarra.²⁶ El càrrec de reboster era el de tresorer del rei, per la qual cosa hem de suposar que, amb aquesta promoció dins dels oficials reials, Jaume I volia premiar els seus serveis i fidelitat. Aquest càrrec el va exercir conjuntament amb el de notari, però no sempre.

A la *Crònica* hi ha un episodi que té lloc al castell de la Suda de Tortosa, poc després de que Borriana fos conquerida, on Pere Sanç, juntament amb Guillem Rabassa, el bisbe de Lleida Berenguer i Guillem de Cervera, senyor de Juneda, intenten raonar amb Jaume I sobre l'impossibilitat de mantenir la conquesta de la ciutat de Borriana. A pesar de la feble posició econòmica del rei, que és evident al diàleg,

24. Onofre Esquerdo, *Nobiliario Valenciano*. Biblioteca Valenciana, Conselleria de Cultura i Educació, València, 2002, Vol. II, 187; Sanz de Bremond, 1957: 105-109.

25. Com a ciutadà de Lleida (Huici-Cabanes, 1976-1988: II, docs 394-395) i Cabanes-Ferrer 1979-1980: III, assignació 584; en relació a les Corts de 1225, (Huici-Cabanes, 1976-1988: I, doc 67 i la referència del Furs Germà Colom-Arcadi García (Dirs.), *Furs de València*. Editorial Barcino, Barcelona, 1970, 98-99 i també Pedro López Elum, *Los orígenes de los Furs de València y las Cortes en el siglo XIII*. Biblioteca Valenciana, Conselleria de Cultura i Educació, València, 2001, 110.

26 «...et don Pedro Sanç notario et repostero del rey de Aragón...» (Huici-Cabanes, 1976-1988: I, doc. 147).

l'aspecte important és la presència de Pere Sanç al grup, la qual cosa ens mostra la seva relevància dins la casa del rei al ser un dels quatre integrants d'aquest consell (*Crònica*, § 180 i § 181; Villacañas, 2003: 202-203). Açó és encara més evident quan Jaume I l'envia com a ambaixador seu a Zayyan. L'episodi es dedueix arran d'una menció que fa el rei davant els representants de Zayyan quan va estar al setge de València, ambaixada que va tenir lloc quan el rei estava conquerint Mallorca. El fet que Pere Sanç fos enviat com ambaixador de Jaume a la cort del rei musulmà indica que gaudia de la seva plena confiança, reforçant la nostra idea de que era una persona important dins de la casa i grup d'oficials del rei.²⁷

Un dels documents més importants del regnat del rei Jaume I per al regne de València fou el *Llibre del Repartiment*, on es recollien totes les donacions que el rei va fer al llarg del procés de conquesta del regne. Aquest valuós testimoni de l'època consisteix en un registre de control de les donacions, ja que els documents de propietat, una vegada redactats davant d'un notari reial, es lliuraven al seus destinataris. Les investigacions sobre la paternitat d'aquest registre indiquen que foren tres membres de la cancelleria, escrivans i notaris de Jaume I, els que van anar enregistrant totes les donacions: Guillem, escrivà; Guillemó, escrivà; i Pere Sanç. Així doncs, Sanç està íntimament lligat als documents més importants de la història del regne cristià de València, a saber, els *Furs* i el *Llibre del Repartiment*.²⁸

L'últim document referit a la senyoria d'En Pere Sanç sobre el castell de Montornés és de 1247, quan, amb data de l' 11 d'octubre, Jaume I li donà permís per fundar un hospital amb una capella en el lloc adient dins del terme de castell "...quod in termino castris Montis Tornesii et in illo loco in quo vobis videbitur...", sota l'advocació de Deu, la Verge Maria i tots els Sants (Huici-Cabanes, 1976-1988: II., doc. 470). No es conserva memòria de si aquesta construcció tingué lloc, però sembla que aquest desig no es va poder complir perquè, molt possiblement, li sobrevingué la mort, al ser aquest el darrer document que fa referència a la propietat de Montornés en les mans de Pere Sanç. La següent notícia referent a dit castell es de dos anys després, 17 de juliol de 1249, quan un tal Iacchesio Sancii rep autorització de Jaume I per vendre el castell (Huici-Cabanes, 1976-1988: II, doc. 503; Miret i Sans, 198).

Si llegim amb atenció podem extraure algunes dades, hipotètiques, sobre la vida de Pere Sanç. Així, crec que aquest Pere Sanç degué de ser clergue al considerar que, per la seva professió de notari i pels seus coneixements de l'escriptura, seria normal que el càrrec de notari estiguera en mans de religiosos, els quals eren les persones més adients per a desenvolupar aquesta tasca d'acord amb la seva formació. En aquest sentit ens recolcem en un coetani seu a la notaria reial, Guillem Rabaça, que apareix signant en documents com "*Ego Guillemus Rabaça canonicus Ylerde et notarius domini regis...*".²⁹ Així, no seria gens estrany que aquest Jaques Sanç, germà seu, heretés el castell de Montornés si es considera que, en teoria, els clergues no haurien de tenir descendència. També crec que aquesta hipòtesi es sosté perquè al document on el rei autoritza la venda es llig que, si és a clergues o gent de religió, no els demanarà els seus drets de pau i treva sobre el castell, però que si el vengueren a cavallers, el rei es reservarà aquest dret a Costum de Barcelona.³⁰ Mes, per què Jaume I permet la venda a gent de religió quan seria normal que no ho autoritzés per a que no es transformés en un bé mort? I per què el rei diu que si es ven a cavallers o gent

27. «...e nós enviam-li Don Pere Sanç per missatge nostre, qui era notari nostre...» *Crònica*, § 275; Sanz de Bremond, 1957: 111-113; Villacañas, 2003: 235.

28. Antoni Ferrando Francés (Dir.), *Llibre del Repartiment de València*. Vicent García Editores S.A., IX-XIII.

29. Altres casos ho corroboren, com el document del 27 de novembre de 1264 pel que Jaume I autoritzà al subdiacà Pere de Castro a exercir de notari a Montpeller, o el de Jaume Sarroca, sagristà de Lleida i canonge de València, que començà com a notari a la cancelleria de Jaume I, arribant a ser notari en possessió dels segells reials, ambaixador del rei a Castella i bisbe d'Osca, a més de ser considerat l'autor material del *Llibre dels Fets* de Jaume I. Per veure aquesta intitolació, Huici-Cabanes, 1976-1988: I, docs. 126, 142, 193, 202; Miret i Sans, 346; per a Jaume Sarroca, *Crònica*, § 505 i § 511.

30. «...quod castrum de Montornes, quod est in regno Valencie prope Burrianam, possitis clericis seu quibuslibet aliis personis religiosis vendere...»; «...Verum si clerici seu alie religiose persone, quibus ipsum castrum alienaveritis, vendierint, dederint, commutaverint seu quocunq; alio modo alienaveritis ipsum castrum... aliquis militibus seu personis secularibus in seculari vita degentibus, retineamus nobis et nostris potestatem et pacem et guerram in dicto castro...» (Huici-Cabanes, 1976-1988: II, doc. 503).

secular els retindrà el dret de pau i treva? Crec que aquestes disposicions de la venda van en consonància amb el seu estatus social del difunt propietari, ja que dona privilegi a la gent de religió. Tampoc no hi apareix cap menció de dona o fills de Pere Sanç als documents arreplegats per Huici-Cabanes, ni tampoc al *Llibre del Repartiment*, cosa que ens fa sospitar que no es casà mai per ser un home de Deu, és a dir, un clergue.

3.3. JAQUES SANÇ (1249-?)

Com hem dit al punt anterior, *Iacchesio* o Jaques Sanç és, l'any 1249, senyor de Montornés quan el rei l'autoritza a vendre el castell. Aquest és l'únic document que es conserva referent a aquesta relació entre senyor i possessió. La possibilitat que aquest *Iacchesio* siga germà del notari Pere Sanç ens la dona Sanz de Bremond (1957: 121). Aquesta suposició és prou creïble en quant que a la *Crònica*, durant l'asedi de *madinat-Mayurqa* o Mallorca, visita el campament de Jaume I un missatger d'un tal Ben Abet, cap d'una de les partides en les que es dividia l'illa, i, al fer-li homenatge aquest cabdill musulmà al rei, les altres partides també es van sotmetre al monarca. Aquest no va tenir més remei que nomenar un parell de batlles reials per tal d'administrar les noves adquisicions en benefici de l'exèrcit. Aquests dos batlles van ser *En Berenguer Durfort de Barcelona* i *En Jaches Sanç*. A més, el rei ens diu clarament que eren homes de la casa del rei, de la seva mainada, i que entenien d'administració.³¹

Sabem de la relació estreta de Pere Sanç amb el rei i el seu entorn, de la pertinença d'aquest home a la casa del rei Jaume, al qual va servir com a notari, conseller, ambaixador i reboster d'Aragó. Per tant, seria molt normal que, si tingues un germà, aquest també fora membre de la casa del rei, on també aniria ascendint. Villacañas ens diu que Jaques Sanç fou adjunt del batlle de Montpeller i que després arribà a ser batlle general de Mallorca, succeint al càrrec a Berenguer Durfort (Villacañas 2003: 146). Després de portar a terme la seva feina com a batlle del rei al regne de Mallorca, va passar al regne de València, com s'observa al *Llibre del Repartiment*, on n'hi ha fins un total d'onze registres de donacions fetes pel rei a Jaques Sanç, i que es troben a Patraix, València i Xàtiva, ciutat on són cinc de les donacions.³²

El fet que gran part de les donacions que el rei li va fer estigueren a Xàtiva, totes amb data de l'any 1248, no és aleatòri: en un document donat a Lleida amb data del 18 d'agost de 1250 on Jaume I confirma el repoblament i el repartiment de terres fets una vegada fou conquerida Xàtiva, es diu que "... *concedentes vobis quod omnes assignationes que facte fuerunt vobis de dictis domibus et hereditatibus per Iachesium Sancii et Guilermum Bernardi de Sancto Romano et per alios divissores...*".³³ Per tant, Jaume I recompensava la feina feta per Jaques Sanç al repartiment de Xàtiva, tasca administrativa que, com hem dit abans, no era desconeguda per a ell. Esquerdo, citant a Escolano, confirma la seva participació al repartiment i ens dona informació sobre el nostre home: "...*Jacques Sans, capitán de la Guarda del Rey y de su Consejo, Guillermo Bernat y Pedro Germán, repartidores los tres en nombre del Rey de los despojos, casas y heredades de los moros que dejaron la tierra, según se halla en el Libro del Repartimiento guardado en el archivo de Játiva*".³⁴ Com explicar, doncs, el motiu que el portà a la venda del castell que havia heretat del seu germà Pere? Tal com ens mostra Sanz de Bremond (1957:

31. «E faem-ne batles En Berenguer Durfort, de Barcelona, e En Jaches Sans, qui eren de nostra casa e hòmens que u sabien fer". *Crònica*, § 71 i també "E l'altra dia los batles que nós havíem enviats per les partides de Maylorques, per nom En Jaches e En Berenguer Durfort..." » (*Crònica*, § 82).

32. Les donacions a Xàtiva les formen horts, vinyes, cases, un *rahal* i un casal de molins. Algunes de les propietats son franques i d'altres a canvi d'un tribut estipulat a la mateix registre. Cabanes-Ferrer 1979-1980: II, assignacions 621, 622, 623, 707 i 894.

33. Guinot, 1991: doc. 83.

34. Escolano, *Décadas de la Historia de la Insigne y Coronada Ciudad y Reyno de Valencia*. Vol. II., Libro 9º, cap. 22, cito per Esquerdo, 2002: 183.

121), un possible motiu va poder ser el desinterès per aquestes terres. Així, la distància entre les diferents propietats de Jaques Sanç no explicarien per sí soles la venda del feu ja que, si ens fixem en com el rei va repartir les terres del regne de València, veiem que intentava evitar l'acumulació de poder per part dels nobles, dispersant per tot el regne les donacions. A més, hem de tenir en compte que, a l'Edat Mitjana, la dispersió dels territoris provocava que el continu moviment dels senyors d'un lloc a un altre per tal de controlar les seves terres fora cosa molt normal a l'època.

Per explicar el motiu que portà al seu senyor a la venda de Montornés hauríem de suposar que Jaques Sanç tingués necessitat de diners o tal volta no li pogués extraure tota la rendibilitat econòmica desitjada pel senyor o la seva ubicació no respondria a la política que desenvolupava Jaques, més preocupat, segurament, en afermar la seva posició a la zona de Xàtiva, on també era senyor del castell de Roseta i del lloc de Seniera. L'arrelament de la casa de Jaques Sanç en aquesta zona te sentit quan Esquerdo, al seu *Nobiliario*, parla de la família dels Vilaragut, i més en concret de Ponç de Vilaragut, on esmenta que aquest tingué una única filla, de nom Beatriu Vilaragut, que es va casar amb Pere Sanç, senyor de Cayrent, que fou net de Jaume Sans, primer Batlle General de Mallorca i dels quals descendia tota la noblesa de Xàtiva (Esquerdo, 2002: 184).

3.4. XIMÉN PEREÇ DE TARAÇONA-ARENÓS (?-1266)

Ximén Pereç de Taraçona va ser un dels més estrets col·laboradors de Jaume I al llarg del seu regnat. Membre de la casa del rei, Ximén Pereç començà la seva carrera al servei del rei Pere II el Catòlic, del qual rebé grans favors, i continuà dins la mainada de Jaume I com a cavaller. A l'any 1226 ja apareix com a testimoni en un document amb data del 19 de desembre pel que Jaume I confirma al Sant Sepulcre de Calataiut i al seu prior, Berenguer, tots els seus privilegis, franqueses i béns adquirits (*Itinerari*, 58).

Ximén Pereç procedia d'una família al servei de la casa del rei: el seu germà major Pere també tenia l'important càrrec de "*iusticia Aragonum*", és a dir, de Justícia d'Aragó. Aquesta relació de parentesc l'esmenta el rei a la *Crònica*: "*...e trametem per Don Eximèn Péreç de Taraçona e per la justícia d'Aragó. E eren abdós frares; e la justícia d'Aragó era major de dies...*" (*Crònica*, § 168).³⁵ Ximén començà a destacar ja a la convocatòria del rei de la host a Terol per anar a conquerir Borriana, i així ho expressa el rei a la *Crònica* "*...e Don Eximèn Péreç d'Arenós qui era de nostra maynada...*". Prengué part molt activa durant el temps que va durar l'asedi, tant a les accions bèl·liques com participant al consell del rei, on li recomanà que desistís de conquerir la ciutat (*Crònica*, § 166, § 168, § 169 i § 171). Aquest fou l'inici d'una relació molt eficaç entre Jaume I i Ximén Pereç que es perllongà fins a la mort d'aquest darrer. Evidència d'açò és la descripció que el rei ens fa de la personalitat d'aquest cavaller: "*...e la justícia d'Aragó era major de dies, e l'altre (Ximén Péreç) era pus avist e pus cert de cor e de tota re, levat que la justícia d'Aragó sabia més en los furs d'Aragó, car sovén e menut los jutjava...*" (*Crònica*, § 168).

Prompte veiem a Ximén Pereç de Taraçona treballant com un oficial actiu i efectiu a les ordres de Jaume I, a qui ajudà a resoldre importants qüestions des del 1244, cosa que li va suposar el seu nomenament com a reboster d'Aragó, càrrec amb el que apareix signant en un document amb data del 7 de març de 1235 en el que Jaume I permuta al monestir de Rueda unes propietats a la Vila de Pina per altres tres Viles propietat del monestir³⁶ i que, almenys, tindrà fins l'any 1250, segons indica el document pel que Jaume I ratifica la carta pobla de Morella, amb totes les donacions fetes als veïns des de Balasc

35. El primer document en el que apareix Pere Pérez com justícia d'Aragó es del 17 de maig de 1224 i ho serà fins el 13 de juny de 1250 que es l'últim document en el que signa, ja que en les signatures d'un document amb data 8 d'agost del mateix any apareix un tal Martín Pérez com nou justícia. Huici-Cabanes, Vol I, doc. 53 i Vol. III, doc. 542; Miret i Sans, 206.

36. «Testes huius rey sunt:...Eximinus Petri repositarius Aragonum...» Huici-Cabanes, 1976-1988: I, doc 215.

ELS SENYORS DEL CASTELL DE MONTORNÉS AL SEGLE XIII

d'Alagó, i que és un dels darrers documents on apareix amb el càrrec de "*repositarius*". També l'obtindrà en el regne de València, com ho indica un document datat el 18 d'agost de 1240, on signa com "*Eximini Petri, repositarius regni Valentie*" (Guinot, 1991: docs. 40 i 80). La confiança que el rei te en ell és tan ferma que, en el pacte entre Jaume I i Balasc d'Alagó sobre el domini de Morella (11 de maig de 1235), Ximén Pereç de Tarazona es acceptat al citat document per tenir el castell de Morella dit *Celoquia* en nom del rei si li ocorregués alguna cosa a Ferràn Diaç, home del rei.³⁷ Com a membre actiu dins la mainada reial, va ser el capità de les tropes aragoneses que varen ajudar a Çeid Abu Çeid a conquerir les terres de la Serra d'Espadà que s'havien revoltat en contra d'ell en favor de Zayyan allà pel 1237. També el trobem a l'asedi de València l'any 1238, com indica la *Crònica* al seu capítol 255 "*...que anàssem assetiar València. E era ab nós...Don Examèn Pèriç de Taraçona e nostra maynada...*", i va ser designat per fer el repartiment de les terres de la ciutat conquerida amb Asalit de Gudar, no sense l'oposició frontal de la noblesa d'Aragó que hagué de vèncer el rei amb molta intel·ligència (*Crònica*, § 286 a § 289; Villacañas, 2003: 321-325).

L'efectivitat amb que resolia les tasques que li eren encomanades li van fer mereixedor de l'important càrrec de lloctinent del regne de València el mes de juliol de 1239. Tourtoulon diu que aquesta distinció degué de tenir lloc poc temps després de la conquesta de la ciutat perquè hi ha un document amb data del 19 de desembre de 1238 en el que Jaume I confirma les donacions i els establiments fets o que es feren per part de Ximén Pereç; i, en el document amb data 1 de maig de 1241, otorgat a la bastida o campament militar d'Onda, on dona possessió de l'església d'Onda al bisbe de Tortosa, l'encapçalament diu "*Noverint universi ad quos presens scriptura pervenerit, quod nos Eximenius Petri, tenens locum domini Regis in regno Valencie...*".³⁸ Aquesta investidura com a lloctinent la tingué fins l'estiu de 1257, ja que el 6 de setembre del mateix any va ser promogut al càrrec En Ximén de Foces; però hi tornà a ser-ho des del 5 d'agost de 1261 a les ordres del vice-regent del regne, l'infant Jaume. Sen lloctinent va ser durant l'any 1251 quan Jaume I l'autoritzà al 1251 per a fer el trasllat de Castelló de la Plana a qualsevol lloc dins del terme del castell de Castelló.³⁹ També trobem que fou honrat amb el càrrec de comendador o mestre d'Alcanyís, centre de l'Ordre de Calatrava a les terres de la corona d'Aragó, perquè signà un document com "*Eximinus Petri, comendator Alcanicij*", amb data del 29 de maig de 1242, en el que varen ser establertes les condicions de capitulació de les *aljames* de la Serra d'Eslida.⁴⁰ Aprofitant l'estreta relació personal de Ximén Pereç amb Jaume I, el primer li comunicà al rei, després d'oïr missa a Santa Maria de Calataiud, les notícies de la rebel·lió d'al-Azraq al regne de València el 1248 (*Crònica*, § 361; Miret i Sans, 155; Villacañas, 2003: 395-396).

És lògic pensar que Ximén Pereç també degué de tenir grans coneixements de dret romà, ja que el seu germà era el justícia d'Aragó i el mateix Ximén apareix com a representant del rei a importants documents judicials de l'època com, per exemple, judicis sobre qüestions de termes entre poblacions. Per això no es gens estrany que formés part del grup de redactors dels *Furs* d'Aragó el 1247, juntament amb el seu germà Pere, i que participés també en els del regne de València, així com d'assistent a les corts celebrades a Morella el 1250 i a les de 1261.⁴¹

37. «...et si forte dictum F. Diaz contingeret mori vel vellet illam dimitire, teneat dictam Celoquiam Ximinus Petri de Tirazona... » (Huici-Cabanes, 1976-1988: I, doc. 219; Villacañas, 2003: 209).

38. Vicente García Edo, *Llibre de privilegis de la vila d'Onda (1241-1618)*. Ajuntament d'Onda (750 aniversari de la Carta Pobla), 1998, 67; *Crònica*, § 328, es l'únic capítol on es diu que Ximén Pereç era lloctinent del rei; Tourtoulon, Vol. II, 35; Villacañas, 2003: 323.

39. Robert I. Burns, *Diplomatariu II. Els fonaments del regne croat de València. Rebel·lió i recuperació, 1257-1263*. València, Editorial 3i4, 1995, docs. 26, 28, 180, 345 i 381. Per el trasllat de Castelló Huici-Cabanes, 1976-1988: III, doc, 579.

40. Aquest nomenament fou possible perquè Jaume I podia intervenir en l'elecció del comanador de l'ordre de Calatrava a Alcanyís, fins que renuncià a aquest dret el 1263 i entre els anys 1240-1243 el càrrec estava en disputa. Huici-Cabanes, 1976-1988:II, doc. 354; Miret i Sans, 155; Robert I. Burns, *El Regne Croat de València*. Biblioteca d'Estudis i Investigacions, nº 17, València, Editorial 3i4, 1993, 388.

41. Robert I. Burns, *Moros, Cristians i Jueus en el Regne Croat de València*. Biblioteca d'Estudis i Investigacions, nº 13, València, Editorial 3i4, 1987, 334-337; Villacañas, 2003: 389; López Elum, 63 i 71.

Per els seus serveis les donacions de terres no es van fer esperar i ja el 1237 era nomenat senyor d'Andilla, el 1242 de Pedralba, el 1243 accedí al senyoriu d'Arenós juntament amb el seu fill Balasc, tal i com apareix al document amb data del 27 de gener pel qual fan homenatge a Çeid Abu Çeid pel castell d'Arenós "...*Quod ego dompnus Eximinus Petri confiteor et recognosco vobis dompno Açeýt Abuçeýt netu Miralmomenini quod vestra libera et spontanea voluntate fecisti donacionem michi et Blasch filio meo et nostris in perpetuum Castri de Arenoso cum carta...*".⁴² El 1246 se li concedia el lloc de Massarrojos, que va permutar el 18 de setembre de 1251 per Alventosa a l'ordre del Temple. Ibi, Benifaraig i Xest van ser propietat seva el 1251 i, tres anys més tard, al 1254 se li va donar el senyoriu de Borriol durant l'asedi de Xàtiva. L'any 1255, fou enfeudat amb Ondara. Les darreres donacions del rei foren fetes al 1260 i comprenien les localitats de Soneja, Azuebar, Mosquera i Pollinos.

Ximén demostrà la seua fidelitat i resolució en totes les tasques que li foren encomandes, per la qual cosa, el rei Jaume el va enaltir nomenant-lo ric-home l'any 1242 i donant-li *honors*, creant així, de fet, un nou grup social dins del regne d'Aragó afecte a la causa del rei, partint dels mesnaders i oficials reials sorgits de la baixa noblesa. Ximén Pereç va obtenir aquesta distinció social com a premi pels serveis prestats al rei i no per un dret de naixement, que són els rics-homes de natura.⁴³

Crec que Ximén Pereç d'Arenós començà a titular-se així als voltants de l'any 1250, i accedí a la propietat de Montornés en una data entre 1249 i 1254 (que és quan rep de la corona el senyoriu de Borriol), no per donació sinó per la compra del castell a Jaques Sanç, prenent possessió, per tant, abans del 1262⁴⁴ atès que el nostre home tindria coneixement d'aquesta fortificació per que actuà com a testimoni en la donació de 1242 a Pere Sanç. No sóc partidari de creure que la donació de Borriol fora parella a la de Montornés perquè hauria sigut normal fer la donació dels dos feus en un mateix document. A més, al ser un dels nobles amb més influència i poder del regne valencià i gaudir de la confiança i amistat del rei, podia haver-li insinuat la donació de Borriol i no altra al monarca, i d'aquesta manera se li hauria concedit un feu veí d'altre que ja era propietat seva.⁴⁵ Jaume I cita a les condicions de venda del castell en 1249 que retindria els drets de pau i treva si la transacció es feia a gent civil o cavallers, i, en el document de donació del castell de Montornés al monestir de San Vicent de València, amb data del 15 de juny de 1268, el rei li concedeix al monestir "...*ius feudatarium totum et dominium et potestatem, quod et quam habemus et habere debemus, que nos competunt in castro de Montornes...*",⁴⁶ és a dir, que Jaume I fa donació dels drets que te sobre dit castell al monestir i que aquest els podrà demanar quan vulga a la persona que tinga el castell. El rei fa donació d'aquest drets perquè la venda es va fer a un cavaller, en aquest cas a Ximén Pereç d'Arenós.

També sabem que Jaume I el va autoritzar el 1244 a comprar propietats a la ciutat o al regne de València per un valor màxim de 20.000 sous, la qual cosa no implica que utilitzés dit privilegi de seguida. Tampoc sabem el preu que demanava Jaques Sanç per Montornés, encara que hi ha documents que estableixen els preus de compra o venda d'alguns castells en uns milers de sous, però segur que no el va comprar Jaume I (a no ser que fera una permuta al seu propietari) ja que, si l'haguera adquirit el rei i després haguera fet donació a Ximén Pereç, el monarca no haguera obtingut cap profit econòmic, i és

42. Arxiu de la Corona d'Aragó, pergamins de Jaume I, nº 1025.

43. I açò fou motiu de debat a les Corts de Ejea l'any 1265, on els rics-homes d'Aragó li van dir que anava en contra del dret aragonès i dels furs d'Aragó, ja que per ser ric-home només es podia ser "per naturalesa", és a dir, per naixement. *Crònica*, § 388 a § 397; Tourtoulon, Vol. II, 269-275; Villacañas, 2003: 321-324; Zurita, llibre III, cap. LXXVI.

44. Huici-Cabanes, 1976-1988: II, doc 518 i vol. IV, doc. 1298.

45. Aquesta idea pot tenir certa lògica ja que Ximén coneixeria el lloc de Borriol: va signar com a testimoni a la carta pobla de Borriol que Jaume I va concedir en Morella el 12 de febrer de 1250 (Ángel Sánchez Gozalbo, *Carta Puebla de Borriol por Jaime I, en Morella a 12 de Febrero de 1250*. BSCC, Colección de Cartas Pueblas LXIX, 13-14).

46. Huici-Cabanes, 1976-1988: V, doc. 1582; Robert I. Burns, *Un monasterio-hospital del siglo XIII: San Vicente de Valencia*, Anuario de Estudios Medievales, 1967, nº 4, 75-108.

ELS SENYORS DEL CASTELL DE MONTORNÉS AL SEGLE XIII

ben cert que el rei sempre anava una mica just de diners, com ho testifiquen nombrosos documents que s'han conservat del seu regnat. Amb data del 10 de novembre de 1268, Jaume I concedeix i confirma a Pereç Ximenis la propietat del lloc de Tornesa amb els seus termes, tal i com li va fer el seu pare Ximén Peris d'Arenós mitjançant una carta de donació. Per tant, és lògic que el seu pare li donés Tornesa per que aquesta era possessió seva per la compra de Montornés.⁴⁷

Així doncs, crec que Ximén Pereç d'Arenós va comprar Montornés a Jaques Sanç en una data posterior al 17 de juliol de 1249 i anterior a la donació de Borriol, i que va donar la seva custòdia de la Poble Tornesa al seu fill Pereç Ximenis. La importància d'aquest feu va créixer quan Jaume I li va concedir el castell i vila de Borriol el 1254, creant així una franja fortificada que podria controlar els accessos a la Plana de Castelló tant per la costa com per l'interior, en quant que per la Poble passa la Via Augusta i, qui millor per tenir aquests feus que el seu cavaller i vassall més fidel que era, a més a més, lloctinent seu al regne?

Ximén Pereç d'Arenós fou senyor de Montornés fins l'any 1266, any en el que va perdre la vida participant en unes accions bèl·liques a la frontera de Múrcia amb el regne de Granada per afermar la frontera cristiana del reconquerit regne de Múrcia. Va ser un dels rics-homes que van destacar durant la campanya militar. La mort li degué sorprendre abans de la tardor d'aquest mateix any perquè, amb data del 3 d'octubre de 1266, Jaume I aprova la liquidació de comptes que li van presentar els marmessors del ja difunt Ximén Pereç (Miret i Sans, 390; Zurita, llibre III, § XXI, 243).

3.5. PERE EXIMENIS (1266-1298)

Quan l'any 1273 la noblesa castellana es va revoltar contra Alfons X per la qüestió de la dignitat imperial, Jaume I va prendre, de nou, mesures a tota la frontera del sud al ser molt conscient que els Lara, els nobles més importants de Biscaia, estaven en tractes amb el rei *nasrī* de Granada. Serà en aquest escenari on trobem a Pere Eximenis, fill de Ximén Pereç de Taraçona-Arenós. Zurita ens fa veure la relació entre tots dos quan relata la situació de guarnició de la frontera de Múrcia contra els musulmans de Granada i nomena els nobles i cavallers que hi servien, situant a l'acció a “...*don Blasco Jiménez de Arenós i don Pedro Jiménez, hijos de don Jimen Pérez de Arenós...*”. També es evident aquesta relació de parentesc filial en els documents de 1268 en els que Jaume I el nomena com “...*Petrum Eximini, filium Eximini Petri de Arenoso...*”.

Senyor de Montornés des de l'any 1266 quan va morir son pare, Pere Eximenis és notori als documents de l'any 1268 per la seva negociació a retre homenatge de fidelitat al monestir de San Vicent Màrtir de València (“*beato Vicencio et domui seu hospitali eiusdem sancti Vicencii Valencie*”), nou senyor del feu de Montornés en qualitat de feudatari seu. Creiem que abans de la seva presa de possessió del castell potser fou el representant del seu pare pels voltants del 1262 en base a la carta per la que Jaume I ordena a tots els valencians (rics-homes de viles i castells) que presten jurament a l'infant Pere com a hereu de la corona valenciana. Sabem per les referències anteriors que Jaume I es reservava certs drets com a senyor últim de Montornés, ja que sempre el va concedir en qualitat de feu, i són aquests drets dels que fa donació el 15 de juny de 1268 “*ius feudatarium totum et dominium et potestatem, quod et quam habemus et debere debemus, que nobis competunt in castro de Montornes*” al monestir de San Vicent, representat per “*Iacobo de Rocha, fidei notario nostro, decano Valencie et procuratori dicte domus seu hospitalis*”, el Jaume Sarroca que va ser notari reial, bisbe d'Osca i canceller del seu pare Jaume I, del que

47. Aquest lloc de Tornesa el deurem d'identificar amb l'actual Poble Tornesa per que la seva relació entre el nom del castell i la població es evident. A més, la Poble Tornesa seria un dels assentaments creats just després de la conquesta cristiana del castell per tal d'instal·lar la nova població cristiana, ja que l'altre nucli de poblament cristià va ser Benicàssim.

n'era fill bord, a l'última etapa del seu regnat (1261-1276) (Huici-Cabanes, 1976-1988: IV, doc. 1298 i vol. V, docs. 1582, 1612 i 1614; Villacañas, 2003: 603; Zurita, llibre III, § LXXXV, 347-348).

La referència que ens confirma que Pere Eximenis fou senyor de Montornés ens la donen tres documents, un de l'any 1269, un de 1285 i un altre de 1287. El primer es un carta signada per l'infant Pere (el futur Pere III) en la que es lliura a Pere Eximenis de l'homenatge que li va fer per la possessió de dit castell.⁴⁸ El segon és una resolució sobre els límits entre el castell de Miravet i Montornés a la zona de la Pobla Tornesa, on clarament apareix un "*Petrum Eximeni dominum de Montornes*" que va arribar a l'acord amb el bisbe de Tortosa, Arnau de Jardí (1273-1306). Apart del senyoriu del castell, era propietari del lloc de Tornesa o Pobla Tornesa i del seu terme per donació directa que li va fer el seu pare Ximén, amb carta, tal i com ho reconeix Jaume I⁴⁹ i el tercer es quan Alfons III canvia a l'abat de Poblet els castells de Piera y Avinaixa per les viles de Castelló de la Plana, Quart i el castell de Montornés, que devia estar ocupat per Pere Eximenis en nom del monestir.

Aquest Pere Eximenis fou germà de Balasc Ximén, fill major de Ximén Pereç, que va heretar l'important senyoriu d'Arenós a l'Alt Millars, i de Roderic Eximenis, senyor de Borriol des de 1266 a 1283⁵⁰. Tenia el rang de cavaller, segons indica el que el seu germà Roderic fora nomenat com "*...dilecto Roderico Eximini militi domino de Borriol...*", i Zurita el situava com a cavaller a la custòdia de les fronteres murcianes. Era vasall directe de l'infant Pere, juntament amb el seu germà Balasc, tal i com apareix a un document amb data del 30 de desembre de 1263 donat a Alcanyís "*...hii milites vassali domini infantis de terra Valencie...Blascho Eximini de Arenoso, Petrus Eximini, filius Eximini Petri de Arenoso...*" (Burns, 2001: doc. 513a). No sembla que tingués descendència perquè l'any 1307 trobem com a senyor de Montornés a un altre Pere Eximenis, que va ser fill de Roderic Eximenis "*...filius quondam Roderici Ximeniç...*" i, per tant, net de Ximén Pereç d'Arenós "*...domini Eximini Petri de Arenoso, avi nostri...*". Així doncs, crec que Pere Eximenis va deixar en herència el castell de Montornés al seu nebot Pere Eximeni.⁵¹ D'aquesta manera tenim que Pere Eximenis fou senyor de Montornés i la Pobla des de 1266, i ho era a finals del segle XIII, ja que hi consta com a Senyor en un document amb data del 25 de maig de 1298 quan Berenguer Dalmau, senyor d'Orpesa, es queixa a Jaume II de l'hostilitat que rep per part del senyor de Montornés i el rei dona instruccions a Jaume de Xèrica, procurador del regne de València i Múrcia, per a que prenga mesures.⁵²

4. CONCLUSIONS

En aquest treball hem ampliat un poc l'estudi que sobre Pere Sanç va fer Sanz de Bremond (1957), aportant noves dades sobre Pere Sanç, membre de la cancelleria de Jaume I, clergue, notari reial, conseller, reboster d'Aragó, ambaixador i senyor de Montornés.

48. «Absolventes cum hac presenti carta Petrum Eximini (qui dictum castrum modo tenet) ab homagio, fide, et naturalitate, quibus nobis racione dicti castrum tenebatur sive tenetur quocumque vel causa». Robert I. Burns, *Diplomatarium III. Transition in Crusader Valencia. Years of triumph, years of war, 1264-1270*. Princeton University Press, 2001, doc. 900a.

49. Huici-Cabanes, 1976-1988: V, doc. 1614; Ramón de María (o.c.d.), *Documentos de los siglos XIII y XIV: los castillos de Miravet y Montornés*. BSCC, 1927, Vol. VIII, n.º 6, 329. Balbás, *El libro de la Provincia de Castellón*, Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Castellón, Edició Facsímil de 1987, 695.

50. Ángel Sánchez Gozalbo, *Asignación de lindes entre los castillos de Borriol y Onda en Valencia a 11 de Enero de 1282*, BSSC, Colección de cartas pueblas, LXXI, 88-89.

51. José Sánchez Adell, *Carta puebla de Borriol, por Pedro Ximénez, señor de la misma villa, en 4 de Julio de 1307*, BSCC, Colección de cartas pueblas LXXVII, 153; la noticia de Pere Eximeni com senyor de Montornés apareix en Salvador Babiloni Tena, *Borriol, en el umbral de la Plana*, Sociedad Castellonense de Cultura, Colección Comarcas y Pueblos, n.º 2, Castellón, 1984, 78, a partir de una referència de 1919.

52. Francisco Sevillano Colom, *Bosquejo histórico de Orpesa*. BSCC, T. XVII, n.º 2, 1951, 93-94 i la secció de documents al BSCC, T. XVIII, 1652, 329-336.

ELS SENYORS DEL CASTELL DE MONTORNÉS AL SEGLE XIII

Un dels possibles problemes que pot induir la lectura del present estudi és el de l'homonímia que es pot donar a les fonts medievals, és a dir, que s'utilitze el mateix nom per a referir-se a diferents persones. Açò podria ocórrer en els casos de Nunyo Sanç i Pere Sanç, però les fonts, crec, no deixen lloc a dubte per la forma que tenen de referir-se a ells, inclòs el propi Jaume I. A més, seria molta coincidència que dins del seguici o grup de *familiars* del rei hi hagueren dues persones amb el mateix nom i, en cas de donar-se'n, les fonts s'encarregarien de deixar ben clar a qui és fa referència. Quan en la documentació reial apareix nomenat Nunyo Sanç s'especifica el parentesc amb el rei o el cita pel rang feudal, amb la qual cosa ja s'està reduint la identificació a un sol home.⁵³ Pere Sanç si que és més fàcil que es poguera confondre amb un altre personatge. Com no hi han estudis a gran nivell del seguici de Jaume I, ens haurem de guiar per la documentació, i en tota ella es cita com a notari reial. La carta de donació de Montornés de 1242 es fa a favor d'un tal Pere Sanç, notari del rei i, evidentment, fa clara referència al nostre home, perquè si n'hi haguera un altre Pere, indicaria el seu càrrec: escribà, porter, cavaller, etc.⁵⁴ El seu germà Iachesio s'identifica molt bé per la forma en la que s'escriu el seu nom quan més normal haguera sigut escriure'l amb la forma *Iacobi* i no ho fa. Aquesta particularitat també apareix al *Llibre del Repartiment de València* i a la *Crònica*, cosa que facilita la seua identificació sense dubtes (Cabanes-Ferrer 1979-1980: II, assignacions 621, 622, 623, 707 i 894; *Crònica* § 82).

També hem testimoniat que el castell de Montornés canvià moltes vegades de propietari, bé per la mort del seu senyor o per venda i, en menys d'onze anys, trobem tres senyors: Nunyo Sanç (1238-1242), Pere Sanç (1242-1249) i Jaques Sanç (1249-?). Haurem d'esperar a que Montornés entre a formar part, per compra, del patrimoni del casal dels senyors d'Arenós per veure un llinatge propietari del mateix durant prop d'un segle. És cert que en tots els casos les donacions principals es van fer a gent de l'entorn pròxim del rei Jaume I, això és, el seu oncle, un notari i el seu lloctinent a València, i que, excepte en el cas de Pere Sanç, aquesta propietat anava a parar a les mans d'un senyor que era propietari d'una altra fortificació propera, com és el cas del Castell Vell de Castelló o el de Borriol, creant-se un cinturó barrera que controlava l'accés a La Plana tant per la Via Augusta o mitjançant els castells més costaners (sistema de control establert al segle XI per 'Abd al-'Aziz Ibn Abí 'Amir, rei de València) (Forcada Martí, 1990, 42-43). Amb això, aquest castell degué de tenir certa importància, com s'aprecia en un document amb data 11 de gener de 1296, el rei Jaume II va comprar al monestir de Poblet el castell i vila de Castelló de Borriana (Castelló de la Plana) i els drets que el monestir tenia sobre el castell de Montornés.⁵⁵ Les donacions del castell que es van fer al segle XIV per part dels rei foren sempre a gent molt vinculada a la figura del monarca. Així, tenim el cas de la donació a favor d'Alfons de Thous, bisbe de Vic, el 7 de desembre de 1416 i la del 22 d'agost de 1467 a Joan Pagés, vice-canceller i conseller del rei Joan II.⁵⁶

Hem de tenir en compte que els senyors de Montornés que hem estudiat eren feudataris del mateix en nom d'altres senyors feudals. Nunyo Sanç, Pere Sanç, Jaques Sanç i Ximén Pereç d'Arenós ho varen ser de Jaume I entre els anys 1238 i 1268. Pere Eximenis ho fou de Jaume I, del Monestir de Sant Vicent de València i del Monestir de Poblet (Tarragona). Així, el 15 de Juny de 1268 Jaume I fa donació dels seus drets a dita institució religiosa valenciana, que els mantindrà fins el 12 de Desembre

53 Veure nota 23.

54. Huici-Cabanes, 1976-1988: I, docs. 28 i 67; Vol II, docs. 394 i 395; Cabanes-Ferrer 1979-1980: I, assignació 846.

55. Balbás, 390; José Sánchez Adell-Elena Sánchez Almela, *El señorío de Castellón de la Plana en los siglos XIII y XIV. Documentos para su estudio*. BSCC, T. LXXII, nº 4, 1996, 523-524.

56. P. Ramón de María (o.c.d.), *Privilegio de Alfonso V de Aragón, confirmando a Alfonso de Thous, Obispo de Vich, la posesión y feudo del castillo de Montornés, Puebla Tornesa, Benicasim y Vilavella (Oropesa)*. BSCC, T. IX, nº 5, 1928, 215-218 i del mateix, *Privilegio del Rey D. Juan II de Aragón ratificándole a su vicescanciller y consejero Juan Pagés la donación de la Baronía de Benicasim y Montornés*. BSCC, 1929, T. X, nº 6, 339-344.

de 1287, data en la que el rei Alfons III dona la senyoria de Montornés, juntament amb la de Castelló de la Plana i Quart, al Monestir de Poblet, el qual mantindrà aquesta donació fins el 1297, moment en el que el monestir vendrà els drets de Montornés i Castelló al Rei Jaume II per 290.000 sous. El resultat d'aquesta venda serà que els senyors de Montornés tornaran a ser feudataris de la corona⁵⁷.

57. Manuel Betí Bonfill, *Orígenes de Castellón. Sus primeros señores*. Obra de Investigación de la Sociedad Castellonense de Cultura, 1926, 53-54; Elena Sánchez Almela-José Sánchez Adell, *El señorío de Castellón de la Plana en los siglos XIII y XIV. Documentos para su estudio*. BSCC, 1996, T. LXXII, nº 4, 520 i 523-524; Huici-Cabanes, 1976-1988: V, doc. 1582; Archiu de la Corona d'Aragò, *Liber Patrimonii*, fols. 300-3001, doc. 26 i fol. 301, doc. 29; Archiu Històric Nacional, *Repertori de Sant Vicent*, fol. 1v.-2, doc. 5 i fol. 3v., doc. 16; *Ibid.*, *Privilegia S. Vicentii*, fols. 5v.-8r.